

Därför behövs studier om makt och eliter i Sverige

I *Capital in the twenty-first century* (2014) visar Thomas Piketty att det, efter vad det verkar, var en historisk parentes när klyftorna i samhället minskade, efter depressionen och de båda världskrigen. Nu är ojämlikheten nästan tillbaka på nivåer som före första världskriget. Egendomarna och förmögenheterna har återigen koncentrerats. De människor som befinner sig i de mest gynnade klasspositionerna i samhället är dock betydligt mindre synliga inom forskningen än vad utsatta grupper är. Redan i Maktutredningens huvudrapport *Demokrati och makt i Sverige* (SOU 1990: 44:40) konstaterades: "Den elitsociologiska forskningen i Sverige har länge varit eftersatt". En liknande iakttagelse gjorde journalisten Annette Kullenberg 2004, när hon i en tillbakablick på sin numera klassiska bok *Överklassen i Sverige* (1974:11) noterade att "ointresset för denna klass är påfallande". De senaste åren har överklassen och övre medelklassen dock alltmer börjat synas i den mediala offentligheten. Ett exempel är SVT Flow-serien *Bathinas skilda världar* (2015), där Bathina Philipson, gör en klassresa genom Sverige, där hon möter hon bland annat överklassen genom familjen Asker på 900 kvadrat stora Beckershofs herrgård i Sörmland, som tillstår att de känner sig privilegierade, men tycker att överklass är ett "gammeldags" begrepp. Ett annat exempel är journalisten Björn af Kleen, som bland annat skildrat den svenska jordägande adeln i boken *Jorden de ärvde* (2009). Paradoxalt nog kan den ökade synligheten bidra till att de privilegierade klasserna kommer att utgöra förebilder för en uppåtsträvande medelklass, när deras vanor och livsstil framställs som eftersträvansvärda. I ett samhälle där medelklasslivet framställs som ett ideal, och där medelklassen i sin tur riktar blicken uppåt, i ett ständigt pågående maximerande klassat livsstilsprojekt, är det viktigt att forskningen tar sig an uppgiften att undersöka människor med privilegier och makt. En sådan ökad synlighet skulle i förlängningen kunna innebära att de som besitter mest makt i samhället kommer ut ur den vilsamma skugga som grupper med makt längre har kunna dölja sig i genom att kunna verka men inte behöva synas.

Inom universitetsvärlden kan vi se ett begynnande intresse för grupper med makt och att elitforskningen växer till som fält. Det finns sedan tidigare enskilda exempel på forskningsmiljöer där forskning om makt och eliter har bedrivits under längre tid, som SEC Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi vid Uppsala universitet, som sedan 1990 har bedrivit forskning om bland annat utbildningseliter. Men det

behövs betydligt fler forskningsmiljöer för att komma tillrätta med den skevhet som finns när det gäller vilka grupper i det svenska samhället som studeras.

Den här texten tar sin utgångspunkt i den forskning om eliter som ändå finns i Sverige men vill samtidigt uppmana fler sociologer att studera grupper med makt och privilegier. Inte minst på grund av att makt är ett av sociologins kärnbegrepp. Samtidigt har sociologin ett problem på grund av att makt ofta är osynlig, men så länge vi inte riktar blicken mot makten kommer vi inte heller att se annat än delar av samhället. För som Göran Ahrne (2014:41) mycket riktigt har påpekat har den sociologiska forskningen ägnat sig mer åt att studera fattigdom än rikedom, trots att det ur ett samhällsperspektiv mycket väl går att hävda att de rika är ett större problem för samhället. Inte minst är det som Ahrne påpekar omöjligt att ”förstå varför somliga är fattiga om man inte samtidigt försöker förklara varför andra är rika.”

Inom samhällsvetenskaperna finns som bekant en tradition att studera grupper med makt, där självklart Vilfredo Paretos (1935) *The mind and society: A treatise on general sociology* och Gaetano Moscas *The ruling class* (1939) är två tidiga studier som bör nämnas inom fältet elitforskning. Något senare studerades den amerikanska makteliten av C.W. Mills (1956) i *The power elite* och stora delar av Pierre Bourdieus vetenskapliga produktion rörde frågor om hur reproduktionen av makt och privilegier fungerade i det franska samhället (Se exempelvis Bourdieu 1979/2010; Bourdieu & Passeron 1964/1979). På senare år har elitgrupper studerats av Mike Savage med flera, genom ”The Great British Class Survey” och därmed har elitstudier förts upp på den sociologiska agendan i Storbritannien. Savage med flera definierar eliter som människor som har största möjliga tillgång till varje form av kapital och beskriver hur de i studien, som definieras som Klass 1/eliten, tydligt skiljer ut sig från andra: ”Our findings thus clearly demonstrate the power of a relatively small, socially and spatially exclusive group at the apex of British society, whose economic wealth sets them apart from the great majority of the population” (Savage et al. 2013:234). Nu ska tilläggas att GBCS har mött hård kritik, bland annat för att egentligen inte adressera frågor om klass, utan frågor om stratifikation.

Ett annat brittiskt exempel är ett forskningsprojekt om de superrika i London (se bland annat Webber & Burrows 2015), där utgångspunkten tas i Pikettys tes att vi nu ser en återgång till en förmögenhetskoncentration i västvärlden som för oss tillbaka till förhållandena vid 1900-talets början. Förra året gav även de danska sociologerna Christoph Houman Ellersgaard, Anton Grau Larsen och Markus Bernsen ut boken *Magteliten: Hvordan 423 danskere styrer landet*, där de studerade 423 personer från näringslivet, politiker, och fackföreningsledare. Det är tydligt att många av dem har sin bakgrund i den danska överklassen, och studien visar därmed att det säkraste sättet att bli en del av den danska makteliten tycks vara att vara född av föräldrar som redan befinner sig där.

Så vad vet vi om den svenska makteliten? Inom den svenska forskningen är antologin *Maktens kön* (Göransson 2006) ett pionjärverk när det gäller att studera grupper med makt. En föga förvånande men dock viktig slutsats är att den ”typiske svenske makthavaren är en svenskfödd man i övre medelåldern. Han har akademisk utbild-

ning och är uppvuxen under 1950- och 1960-talen i de högre mellanskikten eller i företagarmiljö i en familj där båda föräldrarna yrkesarbetade och var engagerade i föräldralivet” (Göransson 2006:526). Att det är vita rika män som i hög grad har utgjort studieobjekten i tidigare studier om makteliter är i det närmaste givet, med tanke på hur maktfördelningen i samhället ser ut. Ändå har för den skull varken kön eller vithet varit i fokus för analyserna, vilket dock är fallet i *Maktens kön*. Bakgrunden för kvinnor som är makthavare är densamma som för män: ”Den svenska makteliten är gediget högutbildad och har till stor del haft en privilegierad uppväxt” (Göransson 2006:527). En likhet, oavsett kön, är också att väldigt få i den svenska makteliten är födda i utlandet eller har föräldrar som är utlandsfödda, och den ytterst begränsade skara som har det kommer då från andra nordiska länder. Ett intressant resultat i studien är dock att den svenska politiska eliten och organisationseliten är något mer tillgänglig än i andra länder för ”personer som inte tillhör den dominerande svenskfödda manliga kategorin” (Göransson 2006:525). Den tidigare nämnda Maktutredningen är en viktig studie när det gäller att bidra till kunskap om grupper med makt i det svenska samhället. Dock är det tydligt att Maktutredningen inte alls har fått den effekt som den skulle kunnat få, och detta skulle kunna förklaras med ett förändrat politiskt klimat, där frågor om omfördelning av makt tycks alltmer avlägsna.

Men det går dock ändå att skönja ett begynnande intresse inom forskningen för grupper med makt, och det finns ansatser till nätverk forskare emellan. Det finns även några aktuella studier som rör privilegierade grupper i det svenska samhället, utförda av sociologer men även av forskare från andra discipliner, som historikern Petter Sandgrens studie av elitens internatskolor (2015). Den mest uppmärksammade är företagsekonomen och sociologen Mikael Holmqvists *Djursholm: Sveriges ledarsamhälle* (2015). En intressant studie, som dock är betydligt mindre uppmärksamman utanför akademien i jämförelse med Djursholmsprojektet, är kulturgeografen Ann Rodenstedts avhandling (2014) *Living in the calm and safe part of the city: The socio-spatial reproduction of upper-middle class neighbourhoods in Malmö*. Rodenstedt har studerat den övre medelklass som bor i två områden i Malmö: Victoria Park, som beskrivits som Sveriges första ”gated community” och Bellevue, ett exklusivt villaområde. Hon visar hur de boende där segregerar sig själva från resten av staden – eller rent av mot resten av samhället. En av deras strategier är att inte berätta om var de bor, eftersom de vet att andra människor har uppfattningar om områden som exklusiva för rika människor – och det väcker ilska. Elitgrupper väcker, förutom ilska, också fascination. Det är tydligt inte minst genom det utrymme som Djursholms-boken fått. Ändå är det påfallande hur grupper med makt och privilegier tycks falla utanför sociologins sökljus. Det är dags att göra någonting åt det. För de nytänkta studierna till trots: det går ändå att beskriva forskningsläget som att det finns en forskningsskugga kring grupper som innehar makt och privilegier. Det är också en fråga om forskningsfinansiering, och om vilka forskningsområden som prioriteras av de dominerande forskningsråden. Där finns exempelvis sällan klass med som en prioriterad fråga.

En viktig fråga för forskningen är också *hur* vi ska studera människor med makt, där en del av makten består i att inte vara synliga om personerna i maktställning själva inte

vill. För som uppmärksammats i tidigare forskning är forskare som studerat grupper med makt och privilegier ofta upptagna av problemen med att studera med människor med makt, till exempel problemet att forskarna ofta själva känner sig obekväma i närheten av människor med makt. Att forskarens egen roll är något som har betydelse för vilka grupper som studeras är också något som antropologen Laura Nader (1972:303) noterade i sin klassiska uppmaning till forskare att studera ”uppåt”: ”Anthropologists value studying what they like and liking what they study and, in general, we prefer the underdog.” När Esther Priyadharshini (2003) återvände till Naders text konstaterade hon att det finns en ”feel good-faktor” i att studera underprivilegierade grupper: ”This is far more complicated in the case of studying up where building a positive relationship with the powerful is not so easy and the feel-good factor is far less obvious.” Att studera grupper med makt och privilegier innebär att forskaren själv behöver utsätta sig för att närma sig grupper som är resurs- och röststarka, är vana att utöva makt och därmed kan utmana det maktöverläge som forskare i de flesta andra sammanhang befinner sig i. Sociologer måste faktiskt klara av att utsätta sig för det. Den givna slutsatsen är att vi borde ägna oss betydligt mer åt att studera grupper som har mer, och inte enbart mindre, makt än vad vi själva har. Det innebär också att vi kommer att riskera att bli ifrågasatta och utsatta för maktutövning. Men sociologin existerar inte för att vi som forskare ska kunna känna oss bekväma. I en tid när ojämlikheter i samhället återigen är skrämmande tydliga har vi viktigare saker vi måste ägna oss åt än vår egen bekvämlighet.

Lena Sohl, Institutionen för samhällsvetenskaper, Södertörns högskola

Referenser

- Ahrne, G. (2014) *Att se samhället*. Malmö: Liber.
- Af Kleen, B. (2009) *Jorden de ärvde*. Stockholm: Weyler.
- Bathinas skilda världar* (2015) SVT.
- Bourdieu, P. (1979/2010) *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. London och New York: Routledge.
- Bourdieu, P. & J-C. Passeron (1964/1979) *The inheritors: French students and their relation to culture*. Chicago och London: The University of Chicago Press.
- Demokrati och makt i Sverige* (1990) Maktutredningens huvudrapport (SOU 1990: 44), O. Petersson (red.). Stockholm: Allmänna förlaget.
- Holmqvist M. (2015) *Djursholm: Sveriges ledarsamhälle*. Stockholm: Atlantis.
- Houman Ellersgaard C., A. Grau Larsen & M. Bernsen (2015) *Magteliten: Hvordan 423 danskere styrer landet*. Köpenhamn: Politikens forlag.
- Kullenberg, A. (2004) *Överklassen i Sverige*. Stockholm: Lind & Co.
- Maktens kön: Kvinnor och män i den svenska makteliten på 2000-talet* (2006) A Göransson (red.). Nora: Nya Doxa.
- Mills C.W. (1956) *The power elite*. New York: Oxford University Press.

- Mosca, G. (1939) *The ruling class*. New York: McGraw Hill Book Company.
- Nader, L. (1972) "Up the anthropologist: Perspectives gained from studying up" 284–311 i D.H. Hymes (red.) *Reinventing anthropology*. New York: Pantheon Books.
- Pareto, V. (1935) *The mind and society: A treatise on general sociology*. New York: Harcourt, Brace and company.
- Piketty, T. (2014) *Capital in the twenty-first century*. Cambridge MA: Belknap Press of Harvard University Press.
- Priyadharshini, E. (2003) "Coming unstuck: Thinking otherwise about 'Studying up'", *Anthropology & education quarterly*, 34 (4):420–437.
- Rodenstedt, A. (2015) *Living in the calm and safe part of the city: The socio-spatial reproduction of upper-middle class neighbourhoods in Malmö*. Uppsala: Uppsala University.
- Sandgren, P. (2015) *Internatskolorna: Att fostra en elit*. Stockholm: Atlantis.
- Savage, M., F. Devine, N. Cunningham, M. Taylor, Y. Li, J. Hjellbrekke, B. Le Roux, S. Friedman & A. Miles (2013) "A new model of social class? Findings from the BBC's Great British Class Survey Experiment", *Sociology* 47 (2):219–250
- Webber R. & R. Burrows (2015) "Life in an alpha territory: Discontinuity and conflict in an elite London 'Village'", *Urban studies* (In press). Published online before print November 3, 2015, doi: 10.1177/0042098015612983